

GEPARK ODSHERRED

- en introduktion

INDHOLDSFORTEGNELSE

HVAD ER EN GEOPARK?	3
ODSHERREDS LANDSKAB ER NOGET SÆRLIGT	4
GEOPARKENS "HØJDEPUNKTER"	6
KULTURHISTORIEN	11
KUNSTEN	14
RÅVARERNE	16
20 PROJEKTER I 2014	18
PROCESSEN FREM TIL GODKENDELSEN	21
GEOPARK ODSHERRED OM FEM ÅR	22

www.geoparkodsherred.dk

Tekst og layout: Geopark Odsherred
Tryk: Trundholm Tryk
Oplag: 2000

HVAD ER EN GEOPARK?

Odsherred er på vej til at blive Danmarks første anerkendte geopark. Men hvad er en geopark?

Der er lige omkring 100 anerkendte geoparker i hele verden. De fleste ligger i Europa og i Asien. Alle de anerkendte geoparker er samlet i Global Geoparks Network (GGN), som er støttet af UNESCO. Mens der allerede er geoparker i Norge, Finland, Holland og Tyskland, så er begrebet indtil videre ukendt i Danmark - men det bliver der nu lavet om på.

UDGANGSPUNKTET ER LANDSKABET

Et af kriterierne for at blive godkendt som geopark er, at egnens landskab og geologi skal være enestående. Et andet er, at landskabet har og har haft betydning for egnens udvikling. I nogle geoparker er der bjergformationer, der har betydning for minedrift og råstofudvinding. Andre steder er det vulkaner, der giver et helt særligt landskab og nogle særlige levevilkår.

En geopark kan også rumme unikke spor fra fortiden, der er tæt forbundet med geologien. I geoparken Terra Vita ved Osnabrück i Tyskland er der en del aftryk fra store dinosaurer, aftryk som blev fundet ved etableringen af et stenbrud i 1920. Andre steder har geoparkerne stendysser, helleristninger og lignende.

UNDERVISNING OG ERHVERVSUDVIKLING

Geoparker handler både om fortiden og om nutiden og fremtiden. Alle geoparker arbejder med undervisning og formidling. Det særlige landskab og den geologi, som et område er kendetegnet ved, indgår i skoleundervisningen. Det gør det for at sikre, at børn og unge lokalt bliver bevidste om det landskab, der danner rammerne om det liv der leves og om den udvikling, der foregår.

En geopark skal også virke gunstigt på udviklingen af erhvervslivet. Det gælder ikke kun turisme, men også i forhold til udvikling af nye produkter. Et eksempel er udviklingen af lokale fødevarer, der er et resultat af lige netop de særlige forhold (jordbund, klima, beliggenhed), som gør sig gældende det pågældende sted. Andre steder kan det være det at udvikle trævarer, udvinde råstoffer m.v.

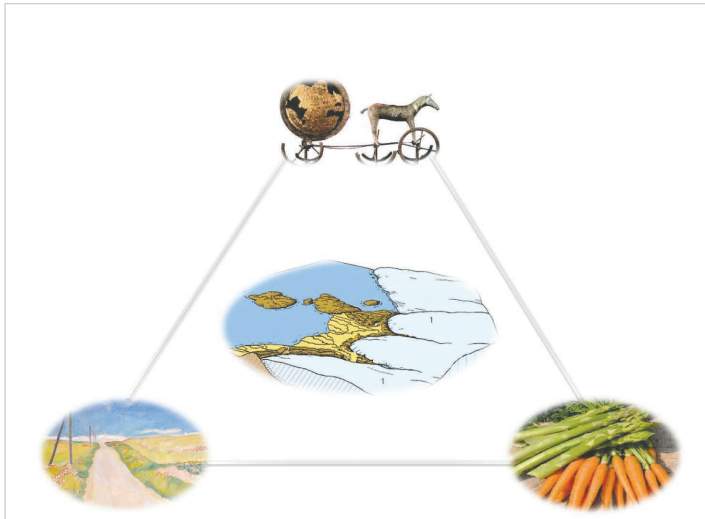
ODSHERREDS LANDSKAB ER NOGET SÆRLIGT

Vi bor i et enestående landskab - og det påvirker os hele tiden

Nogle gange kan det være svært at "se skoven for bare træer". På samme måde kan vi blive blinde for det landskab, vi færdes i. Men når vi tænker os om, ved vi egentligt godt, at Odsherreds landskab rummer noget, der adskiller det fra det øvrige Sjælland: de høje bakker - og de flotte udsigter.

Det kan vi takke den seneste istid for. De store morænebakker (Vejrhøj, Bjergene, Veddinge Bakker og Vigbuen) er alle opstået som følge af isen, som for ca. 16-17.000 år siden skød frem fra øst og skabte Sidinge Fjord og Lammefjorden. Disse store bakkedrag (endemoræner) kal-

des samlet for Odsherredbuerne. Lige netop disse er nøgle-lokaliteter for at forstå Odsherreds landskab og for at forstå landskabsdannelserne fra seneste istid. Faktisk er det sådan, at alle danske skolebørn i mange år lærte om Odsherred, når de blev undervist i landskabsdannelse i geografi i folkeskolen.

Landskabet er udgangspunktet for geoparkens tre temaer: kulturhistorien, kunsten og fødevarerne.

SOLVOGNER

Vores særlige landskab har stor betydning for det Odsherred, vi kender i dag. Et faktum er det i al fald, at Odsherred var relativt tæt befolket i bronzealderen. Odsherred havde nemlig et landskab, der tiltrak bronzealderens mennesker: god adgang til fjorde, bugte og vige. Og bronzealderfolket dyrkede solen, så de høje bakker var attraktive gravpladser. Bronzealderens folk var altså også, som vi er det i dag, optaget af beliggenhed.

Odsherred har en stor koncentration af fortidsminder fra bronzealderen (gravhøje, sværdfund, skåltegn, helleristninger), hvilket er et vidnesbyrd om, at her har været mange mennesker. Derfor er det naturligt, at Solvogner blev ofret i netop vores område.

ODSHERREDSMALERNE

Odsherred er også kendt for sine mange kunstnere - særligt Odsherredsmalerne, som var en kunstnerkoloni, der prægede det danske kunsthåndværk fra midten af 1920'erne og ca. 30 år fremefter. Det, der tiltrak kunstnerne, var landskabet og det særlige lys, som opstår, når der er vand på tre sider.

Malere som Karl Bovin, Laurits Hartz, Viggo Rørup m.fl. malede især landskabet omkring Ordrup og Bjergene - altså det bakkede landskab som den seneste istid skabte og gjorde så udsigtsfuldt. Sat på spidsen kan vi sige, at landskabet er forudsætningen for Odsherreds status som kunstegn.

Den dag i dag er der mange aktive kunstnere og kunsthåndværkere i Odsherred. Selv om det traditionelle landskabsmaleri nu optræder i baggrunden, så tiltrækker egnen fortsat kunstnere, som inspireres af lyset og landskabet.

GULERØDDERNE

Isen skabte Lammefjorden, og odsingene inddæmmede og tørlagde store dele af den. Det er i sig selv et imponerende arbejde, som krævede mod, viden og en kæmpe arbejdsindsats. Det tørlagte areal er på størrelse med Amager, og det er Europas næststørste tørlægningsprojekt. Den gamle havbund med det metertykke dyndlag giver helt ideelle forhold for at dyrke gulerødder, asparges og en lang række andre grøntsager og rodfrugter.

Gulerødderne fra Lammefjorden er et eksempel på lokale råvarer, som indirekte opnår en særlig kvalitet på grund af geologien, og på initiativrige menneskers hårde arbejde. I dag dyrkes der en lang række specialafgrøder på Lammefjorden, og Lammefjorden er et kvalitetsbrand. Flere københavnske gourmetrestauranter - med NOMA i spidsen - får leveret mange af deres grøntsager fra Lammefjorden. Odsherreds særlige landskab danner hele tiden afsæt for nye produkter.

MAN KAN - HELT KORT - BESKRIVE GEOPARK ODSHERRED SÅLEDES:

**GEOPARK ODSHERRED
= DET VI ER STOLTE AF**

LANDSKABET: Samspillet mellem Vejrhøjbuken, Lammefjorden, Sejerø Bugt, Sjællands Odde, Rørvighalvøen, fjordkysten osv.

KULTURHISTORIEN: Stenalderdysser, jættestuer, Solvognen, gravhøje, Dragsholm, Næsholm m.m.

KUNSTEN: Lundbyes malerier fra det sydlige Odsherred, Odsherredsmalerne fra 1930'erne og 40'erne (Bovin, Hartz m.fl.), frem til nutidens mange kunstnere.

RÅVARERNE: Gulerødder og andre rodfrugter fra Lammefjorden, de tidlige kartofler fra Gudmindrup, vin fra Sjællands Odde m.m.

Det er den unikke sammenhæng mellem landskabet og kulturhistorien, kunsten og råvarerne, der gør Odsherred til Geopark Odsherred.

GEOPARKENS "HØJDEPUNKTER"

Selv om geoparken omfatter hele Odsherred, er der nogle steder og områder, som er helt centrale for forståelsen af Odsherred som en geopark.

Udbredelsen af isstrømme i området omkring den vestlige Østersø i Sen Weichsel for ca. 15.000-16.000 år f.v.t.

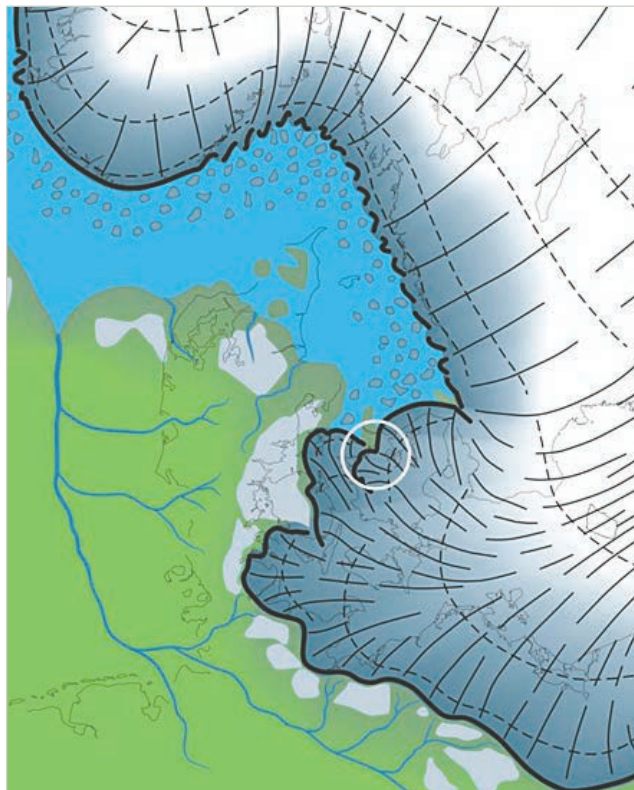
Land med smeltevandsfloder og dødis (grøn), hav med isbjerge (blå) og gletsjeris med flydelinjer (mørk grå til hvid).

*Efter Houmark-Nielsen et al. (2006).
Cirkel: Odsherred.*

En gletsjer bliver dannet ved mange års aflejringer af sne og is. Når meget is kommer under tryk, sætter det sig i bevægelse.

Vi har valgt 42 geologiske lokaliteter i Odsherred, som hver fortæller deres historie om landskabets dannelse, siden isen forsvandt.

Stenalderhavet (Littorinahavet) har fået sit navn efter en lille strandsnegl - *Littorina littorea* - som var vidt udbredt i havene på den tid.

LANDSKABET

DEN GLACIALE SERIE

Istidslandskabet danner udgangspunkt for Geopark Odsherred. De tre Odsherredbuer er en nøglelokalitet for forståelsen af de glacielle landskabsdannelse fra Weichsel-istiden. Vejrhøjbuken, Vigbuken og Højbybuken er klassiske eksempler på den glacielle serie med inderlavning, randmorænestrøg og smeltevandsletter. Kun få steder i Nordeuropa kan denne landskabskombination, som er repræsenteret i Odsherred, demonstreres så tydeligt og pædagogisk, at de fleste kan forstå sammenhængen, når de oplever det ude i landskabet.

DET UNGBALTISKE ISFREMSTØD

Det sidste isfremstød under den sidste istid, Weichsel-istiden, for ca. 100.000-10.000 år siden kaldes i fagsprog "Det ungbaltiske

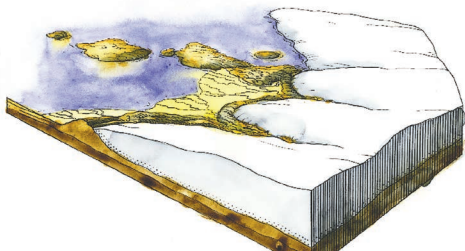
isfremstød", og dette isfremstød dannede Odsherredbuerne. En udstrømning af iskjoldet i Østersøen skød sig ind over det østlige Danmark for mellem 16.000 og 17.000 år siden og skabte de bueformede randmorænebakker i Odsherred. På det tidspunkt var vandstanden i verdenshavene 30-40 meter under det nuværende havniveau, og Danmark var landfast med England.

ISAFSMELTNINGEN

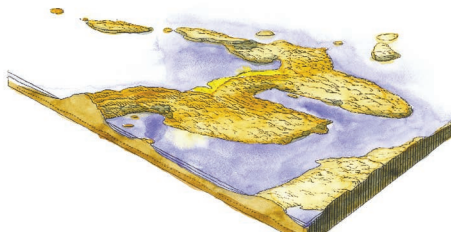
Da Weichsel-istiden sluttede for omkring 12.000 år siden, foregik isafsmeltningen i Odsherred fra øst mod vest. Smeltevandet fossede ud ved gletscherens udmunding, gletscherporten, og dannede store kløfter i landskabet på vej ud mod de langstrakte smeltevandssletter - det der i dag er Sejerø Bugt. I Odsherred kan smeltevandskløfterne opleves i landskabet bl.a. ved Disbjerg, og den sidste rest af smeltevandssletten kan ses ved Skamlebæk Radiostation. Store mængder is overgik til dødis, og den efterfølgende afsmeltning førte til dannelsen af de mange bakkede dødislandskaber, som Odsherred også er kendt for. Et tydeligt eksempel er Egebjerghalvøen.

Odsherred har en samlet kystlinje på 157 km, hvor den naturlige kystdynamik foregår uhindret og er med til at fortælle historien om det danske kystlandskabs opbygning og tilblivelse efter sidste istid.

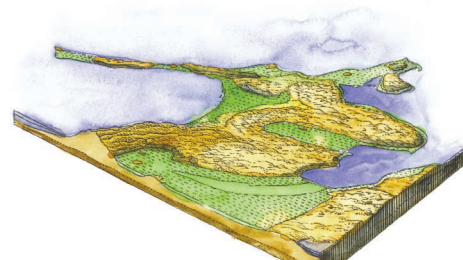
A. Schous klassiske fortolkning af istidslandskabets udvikling i Odsherred baseret på Milthers (1900).

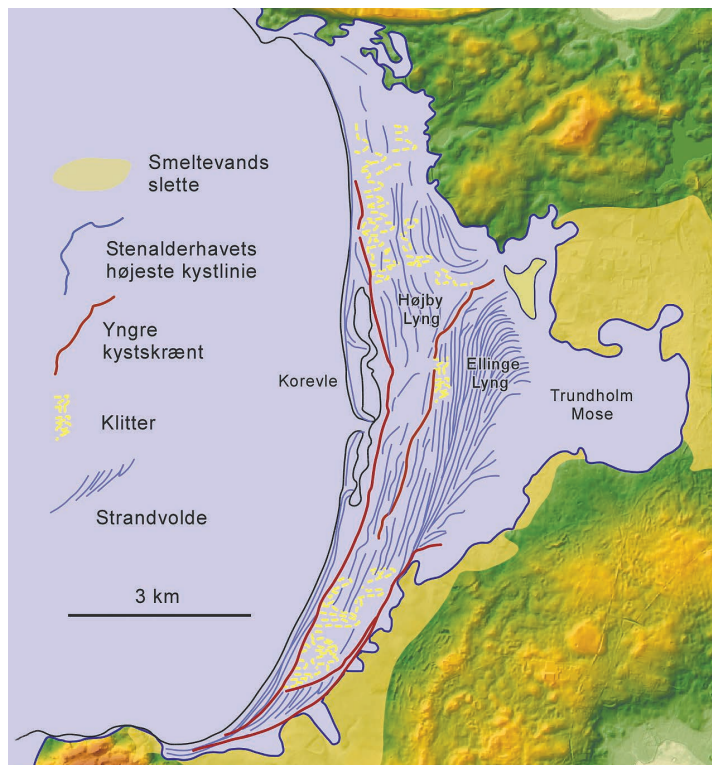
Odsherred i slutningen af sidste istid for ca. 16.000-17.000 år siden.

Odsherred i stenalderen for ca. 7000 år siden.

Odsherred i dag.

Kystudvikling i og omkring Trundholm Mose og Korevle siden stenalderen.

VANDSTANDSSTIGNING OG LANDHÆVNING

I stenalderen for ca. 7000 år siden var al isen forsvundet fra Danmark. Med isafsmeltningen steg vandet i verdenshavene, og havniveauet var omkring 4 m højere end i dag. Stenalderhavet (Littorinahavet) gik dybt ind i lavningerne omkring de store randmorænebakker, og Odsherred var et landskab bestående af mange øer og moræneknolde.

Odsherred var kun forbundet med Sjælland ved en smal landtange, "Draget", hvor Dragsholm Slot ligger i dag. Littorinahavets skrænter fra stenalderhavets højere havniveau kan ses mange steder i Odsherred langs kysterne, bl.a. ved Grønnehave Skov (ved det tidligere Grønnehavehus) og øst for Fårevejle Kirke.

Samtidig med at vandstanden steg, forsvandt også isens tryk fra jordoverfladen, og landet begyndte langsomt at hæve sig. Dette forårsagede, at jordskorpen blev løftet "på plads" igen efter at vægten fra istidens gletschere ikke længere var til stede. Langsomt forsvandt havet fra lavningerne mellem Odsherredbuerne.

KYSTERNE

KOREVLE

På hedesletterne foran Odsherredbuerne har der i årtusinder foregået en udbygning af marint forland. Udbygningen sker som barrierekyster.

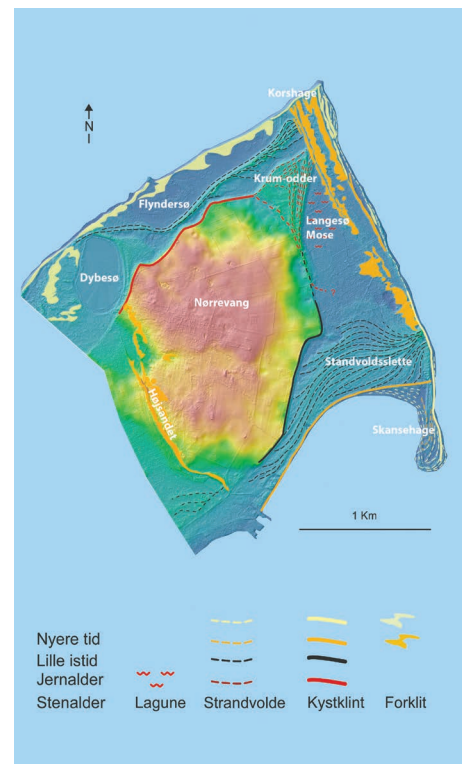
De gamle barrierer findes så langt inde i landet som ved Trundholm Mose. Barrierekyster dannes ved materialevandring langs kysten samt opskyldning af sand og grus under højvande og stærk pålandsvind. De højeste dele danner strandvolde og i lavninger mellem barriererne findes laguner, som ofte er under tilgroning og går jævnt over i det marine forland.

Klimaændringer for ca. 4-5.000 år siden medførte hyppigere storme og stærke vestenvinde. Odder og andre fremspring blev angrebet af bølger og strøm, og nedbrydningen førte store mængder sand og grus ind i bugter og vige. Kysten langs Vejrhøjbuens mod syd var leverandør af materiale til strandvoldene, der byggede sig ud i bugten omkring Ellinge Lyng. Det inderste af bugten vest for Højbybuen blev afsnøret, og der opstod en strandsø, som senere blev til Trundholm Mose. Da afsnøringen af Trundholm Mose var fuldført, blev kysten udbygget videre mod vest. Denne kystudbygning skete som følge af, at landet hævede sig langsomt efter isens tilbagetrækning.

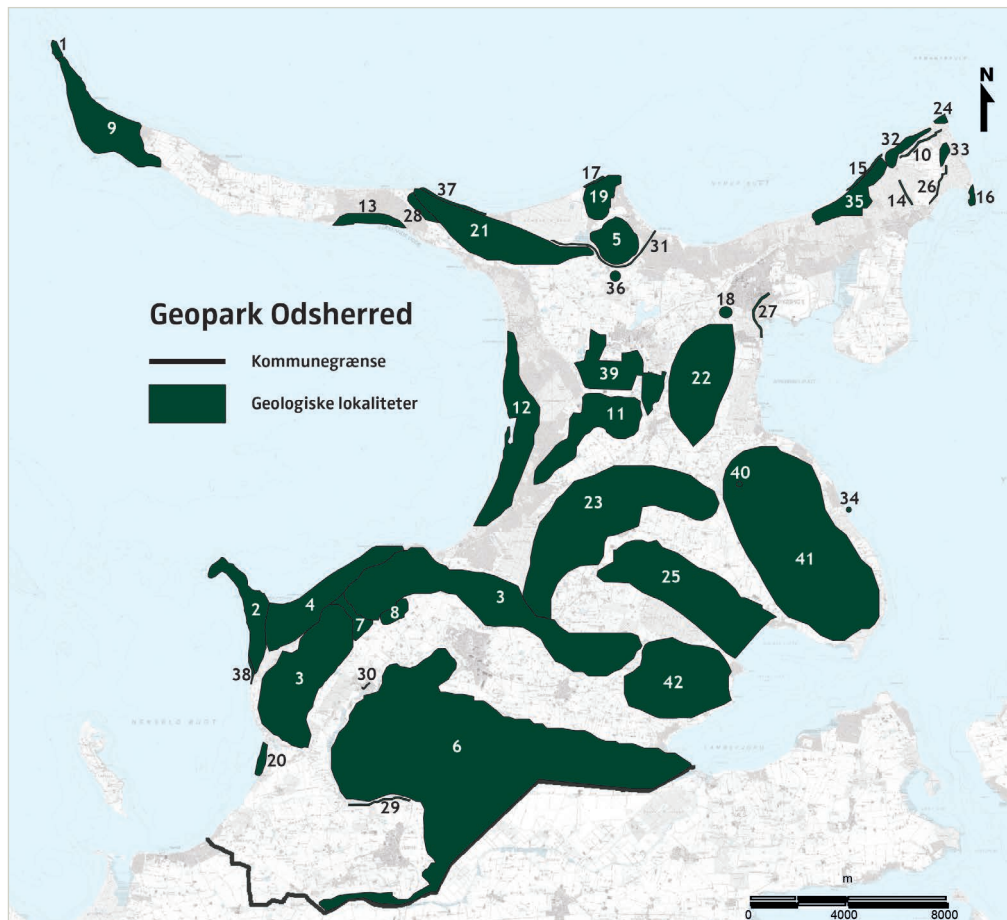
Korevle som vi kender stedet i dag, er det yngste skud på stammen i denne kystudvikling. En odde begyndte at vokse mod syd langs stranden ved Højby Lyng under en stormflod i 1901. Udviklingen af Korevle har fundet sted gennem de sidste 100 år og vidner om stor materialevandring langs kysten i bugten. Kystudviklingsprocessen fortsætter også i fremtiden med opbygningen af nye revler fra vest.

RØRVIGHALVØEN VOKSER

Omkring samme tid som afsnøringen af Trundholm Mose voksede et net af odder frem i nordlig retning ved hjørnet af Kattegat og Isefjord. Disse odder kaldes for krum-odder, og i læ bag odderne var den nordlige del af Langesø en østvendt havbugt. Efter kort tid blev bugten imidlertid afsnøret og omdannet til en strandlagune og senere til Langesø Mose. Det var også på dette tidspunkt, at moræneøerne i Odsherred begyndte at vokse sammen med det øvrige Nordvestsjælland. Den næste markante fase i kystens udbygning fulgte flere tusinde år senere i yngre jernalder. Dybesø blev afsnøret fra havet for omkring 2000 år siden, og herfra og hen langs Nørrevangs nordrand voksede en lang odde mod øst. Området nord for Skansehage er domineret af en strandvoldsslette, som blev dannet i perioden år 400-850.

Kort over Rørvighalvøen.

Se nærmere information om de geologiske lokaliteter i særskilt folder.

Middelalderens kølige klima bliver betegnet som "Lille istid" (ca. år 1300-1800), og det var i den periode, at sandflugten for alvor tog til. Sandflugten i Odsherred er dog også udsprunget af den kulturpåvirkning, som landbrugets fremmarch havde på omgivelserne. Højsandet er et godt eksempel på en kulturpåvirket flyvesandsklit fra denne periode.

Kystudviklingen fortsætter i nyere tid. I perioden mellem 1929 og 1980 voksede Skansehage ca. 30 m mod syd og vest. Til det sidste kapitel i kystens historie kan man henregne den forklit, der ved nordkysten har afspærret Flyndersø og omdannet den til en strandlagune.

Kysternes dynamik er påvirket af vejr, vind og havstrømninger. Store storme har stor påvirkning på kystudbygning og erosion. Senest har stormen i december 2013 påvirket kysterne i Odsherred.

KULTURHISTORIEN

MEGALITERNE FRA STENALDEREN

“Megalit” kommer fra oldgræsk “mega” og “lithos”, som tilsammen betyder “stor sten”. Oprindeligt er betegnelsen blot en stor, løs sten, som findes i landskabet. Derfra er ordet blevet overført til at betegne monumenter, der er bygget af den slags stenmateriale. De kan stå alene som bautasten, eller sammen med mindre sten. I Danmark går megalitgravene under betegnelser som jættestuer og stendysser. De blev bygget i en periode af bondestenalderen fra 3500-2800 f.v.t.

Megalitkulturens bygningsværker er en særlig attraktion og har en enestående kulturhistorisk betydning på grund af deres for bygningsværker usædvanligt høje alder på mellem 5.000 og 5.500 år. Dermed er der tale om nogle af de ældste synlige fortidsminder i Europa. Deres imponerende størrelse vidner om en avanceret teknologi og en højt udviklet samfundsorganisation, som eksisterede allerede for over 5.000 år siden. Der findes ca. 50 registrerede megalitgrave i Odsherred, og det er samtidig nogle af de mest markante i Danmark.

SOLVOGNET FRA BRONZEALDEREN

Solvogner er en hulstøbt hest i bronze og guld, der trækker en solskive. Hesten og skiven står på resterne af seks hjul, og både hest og skive har øskener til fastgørelse af liner. Solskiven er belagt med guld og har fine mønstre i cirkelformede motiver. Solvogner blev fundet den 7. september 1902 i Trundholm Mose i forbindelse med den første pløjning af mosen. Finderen, Frederik Willumsen, hjembragte fundet, og lod sin søn lege med hesten i den tro, at figuren bare var et

Birkehøj ved Nyrup ser ikke ud af noget særligt udefra. Men hvis man kravler ind gennem den lange, snævre gang, kommer man til et af Danmarks største jættestuekamre. Den mægtige jættestue blev restaureret i 2002-2003.

Odsherred er medlem af det europæiske megalitroute-netværk, hvor Danmark, Sverige, Tyskland og Holland er gået sammen om at etablere ruter i landskabet og formidle megalitkulturen.

Solvognen er et enestående dansk nationalklenodie. Den er så vigtigt et vidnesbyrd fra fortiden, at den er trykt bag på 1000 kr.-sedlen. Man kan sige, at Odsherred har fået sin egen valuta - en "Solvogn".

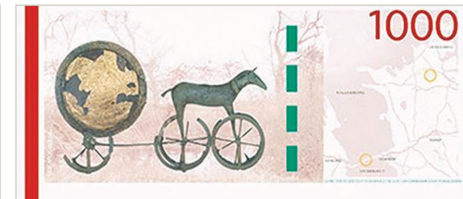
Langdyssen ved Plejerup ligger på bakkens højeste punkt med en fantastisk udsigt over den inddæmmede Sidinge Fjord. Langdyssen er helt afdækket og restaureret og har et gravkammer i midten.

stykke gammelt legetøj. Solvognen var dog beskadiget allerede i bronzealderen, da den sandsynligvis blev lagt i mosen som offergave. I 1998 afslørede en metaldetektor samme sted nye fragmenter af de seks hjul. Solvognen er dateret til ældre bronzealder - ca. 1350 f.v.t..

Solvognen giver vidnesbyrd om bronzealderens religion. Solen var det centrale i religionen. Bronzealderens mennesker forestillede sig, at solen blev trukket over himlen om dagen. Om morgenen førte en fisk solen til et skib, som bar solen indtil middag. Her tog solhesten over og førte solen

videre til eftermiddagsskibet. Til aften førte en slange solen til underverdenen, der lå under den flade jord. Hernede var solen mørk, mens den på natkibe blev bragt tilbage til morgens udgangspunkt, hvor fisken atter tog over. Således blev dagens cyklus opretholdt i al evighed af solens hjælpere - fisken, hesten, slangen og skibene.

Både ældre (1700-1100 f.v.t.) og yngre (1100-500 f.v.t.) bronzealder er rigt repræsenteret i Odsherred i form af helleristninger og de mange gravhøje i landskabet.

Bagsiden af en "Solvogn" (1000 kr.).

Maglehøj er den mest markante bronzealderhøj i Odsherred. Den ligger ca. 91 m.o.h. Fra højen er der 360 graders udsigt over den inderste del af Sejerø Bugt og Korevle mod nord og Lammefjorden mod syd“.

Esterhøj ligger 89 m.o.h. ved Høve. Fra Esterhøj er der en 360 grader udsigt over den inderste del Sejerø Bugt med Korevle i nord og den inddæmmede Lammefjord i syd.

KUNSTEN

J.Th. Lundbye (1818-1848), "Sjællandsk Landskab".
Billedet er malet fra Hanghøj og viser udsigten til Vejrhøj med den endnu ikke tørlagte Lammefjord til højre i billedet og Dragsholm Slot til venstre.

Th. Philipsen (1840-1920), "Landevej ved Fårevejle" (1900).

KUNSTNERNES LANDSKAB

Odsherreds særlige landskabstræk har i de sidste 200 år været en stadig kilde til inspiration for kunstnerne. Egnens afsides beliggenhed og de markante landskabsformer har tiltrukket billedkunstnerne, der bevægede sig ud i landskabet med de stejle bakker og det stærke lys.

GULDALDEREN

Den første var guldaldermaleren Johan Thomas Lundbye (1818-1848), der opsøgte og skildrede de store nationale landskaber og gav motiverne særlige fædrelandskærlige og folkelige vinkler. I slutningen af 1830'erne besøgte Lundbye ofte sin morbror, der var præst i Vallekilde. Her malede han landskaber med gravhøje og køer, og han favnede den store udsigt over mod Vejrhøj og med den middelalderlige borg Dragsholm. Disse billeder viser det imponerende danske landskab, befolket med gravminder og middelaldermonumenter og ofte med børn i forgrunden.

Senere i 1800-tallet kom kunstnerne til Odsherred sammen med de første sommerturister. Denne gang var målet egnen omkring Rørvig. En af de første professionelle malere i Rørvig var Vilhelm Kyhn (1819-1903). Han malede bl.a. Rørvig Kirke midt på en vid og øde lynghede - et noget andet landskab i forhold til i dag, hvor kirken ligger midt i et sommerhusområde.

Til gengæld er landskabet meget genkendeligt i dag, når man betragter Theodor Philipsens (1840-1920) store billede

"Landevej ved Fårevejle" fra år 1900. Han var, ligesom Kyhn, stærkt optaget af friluftsmaleriet, men var også stærkt inspireret af den franske impressionismes skildring af lys og farve. I maleriet er Philipsen gået nogle få skridt ned ad landevejen ved Kroenborg på Nykøbing-Slagelse-landevejen og har malet udsigten mod Lammefjorden, Fårevejle Kirke og Vejrhøjbuen med gårde, mølle og gravhøj.

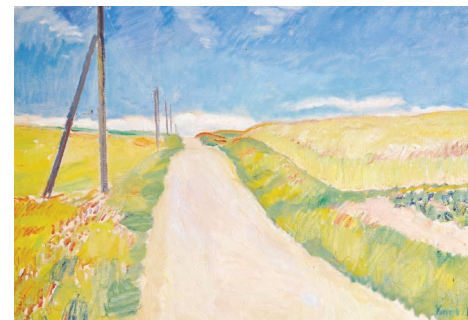
ODSHERREDSMALERNE

Det er fra 1930'erne og frem, at landskabet i Odsherred bliver motiver, der på landsplan får sin plads i den nationale kunsthistorie. Man taler simpelthen om kunstnerkolonien Odsherredsmalerne, som den fjerde og yngste af de fire store kunstnerkolonier i Danmark ud over Skagensmalerne, Fynbomalerne og Bornholmermalerne.

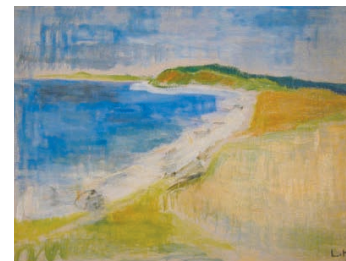
De var en række kammerater fra Kunstakademiet, som havde fundet sammen om at tegne og male ude i naturen. Det var malere som Karl Bovin (1907-1985), Kaj Ejstrup (1902-1956), Lauritz Hartz (1903-1987), Viggo Rørup (1905-1971) m.fl. Med Bovin og Ejstrup som fortroppen bosatte kunstnerne sig i Bjergene fra 1930 og frem. De havde hørt om det høje, klare lys oppe i bakkerne, og de fandt et tomt og ramponeret hus i Riis, hvor de boede de første år og kaldte vennerne til sig på langvarige besøgsophold.

Odsherredsmalerne er meget forskellige i deres udtryk, men til fælles har de glæden over at sanse naturen og skabe kunst baseret på den umiddelbare oplevelse i landskabet. Selvom Vejrhøj og andre markante landskabelige lokaliteter optræder jævnligt i Odsherredsmalernes billedverden, er det nok så meget det jævne hverdagslandskab med telefonpæle og snoede vejforløb, der tiltrækker malerne.

Odsherredsmalerne som kunstnerkoloni kan ses som et udtryk for en enestående sammenhæng mellem natur, kulturlandskab og den billedkunstneriske udfoldelse. I 1932 oprettede Odsherredsmalerne og nogle af deres venner kunstnersammenslutningen Corner, der stadig eksisterer.

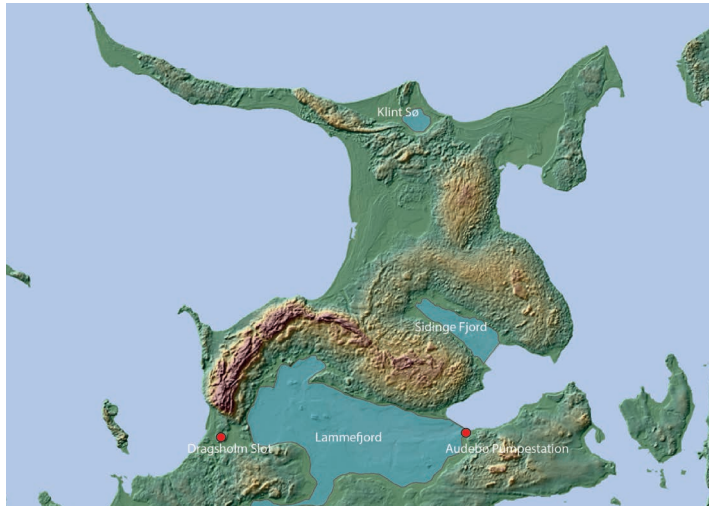

"Landevej gennem kornmark"
fra 1945 af Karl Bovin hænger på
Odsherred Kunstmuseum i Asnæs.

Lauritz Hartz, Ordrup Næs (1947).

RÅVARERNE

Kort over de inddæmmede arealer i Odsherred.

LAMMEFJORDEN OG AUDEBO PUMPESTATION

De store landindvindinger i sidste halvdel af 1800-tallet er de største menneskeskabte ændringer af Odsherreds landskab. Tørlægningen af Klint Sø og dernæst inddæmningen af Sidinge Fjord og ikke mindst Lammefjorden er i dag udgangspunkt for et intensivt og velorganiseret landbrug, som har skabt den madkultur, der er med til at give Odsherred identitet. Lammefjorden bliver i dag betegnet som "Danmarks køkkenhave" og et tydeligt eksempel på lokalt "terroir" - et sted, hvor jordbund, klima og lys giver råvarerne en særlig karakter.

Manglen på fødevarer i 1800-tallet satte gang i projektet med at tørlægge og inddæmme den inderste del af Lammefjorden. Ideen kom fra baronen på Dragsholm Slot, Georg Frederik Otto Zytphen Adeler, og i april 1873 gik man i gang med det, der den dag i dag arealmæssigt er Nordeuropas største inddæmningsprojekt. Audebo Dæmning stod færdig i september 1874. I 1875 stod pumpestationen ved Audebo færdig.

I dag styres udpumpningen af vand fra Lammefjorden og det omgivende landskab fra Audebo Pumpestation, som pumper

ca. 15.000 m³ vand i timen. På pumpestationen er der desuden en lille museumsudstilling, der fortæller om inddæmningen af Lammefjorden.

Den tørre havbund på Lammefjorden udgør i dag et areal på ca. 56 km². Særligt den inderste del af fjorden, længst mod vest, er meget næringsrig og består af et tykt lag af planterester kaldet dynd. Nogle steder er dyndlaget helt op til 20 meter tykt. Dyndjorden indeholder mange næringsstoffer og mineraler, der gør den velegnet til grøntsagsdyrkning. En stor del af området anvendes til traditionel dyrkning af kartofler, gulerødder, rødbeder, rødkål m.v.

SLOTTET OG FØDEVARERNE

Dragsholm Slot blev opført omkring 1215 af Roskildes biskop, Peder Sunesen. I middelalderen blev den gjort til en befæstet borg, der i løbet af de næste århundreder gennemgik flere ombygninger og i mange år fremstod som et firefløjet renæssanceslot. I forbindelse med reformationen i 1536 overgik Dragsholm Slot til kronen og fungerede også som statsfængsel. Her sad bl.a. skotten James Hepburn - Jarlen af Bothwell - som fange i fem år. I 1694 blev Dragsholm Slot solgt til adelsmanden F.C. Adeler, der genopførte slottet som den barokbygning, vi ser i dag. I 1937 købte J.F. Bøttger Dragsholm Slot, der i dag stadig er i familiens eje.

Den voksende interesse for sundhed, bæredygtighed og nyt nordisk køkken har sat Odsherreds "terroir" på landkortet. Dragsholm Slot er lokomotiv for den nye madkultur i Odsherred, og bevægelsen omfatter også sammenslutningen Fødevarereproducenter i Odsherred, FIO, og Lammefjordens Grøntsagslaug. I køkkenet på Dragsholm Slot arbejder man ud fra Det Nye Nordiske Køkkens filosofi, som bl.a. afspejler de skiftende årstider og udtrykker enkelthed og etik. Filosofien bygger også på at kombinere lokal selvforsyning med regionale produkter af høj kvalitet.

Råvarerne fra Lammefjorden anno 2014.

Kartoflerne fra Lammefjorden bliver brugt i gourmetrestauranten på Dragsholm Slot.

Aspergehøst på Lammefjorden i 1938 (Lokalhistorisk arkiv).

Saft fra Sidinge Gårdbutik.

20 PROJEKTER I 2014

Projektplanen for Geopark Odsherred giver et solidt overblik over alle de projekter, som Geopark Odsherred varetager i samarbejde med store dele af kommunen, kulturinstitutioner, foreninger, lokalsamfund m.v. Planen opdateres ca. én gang om måneden og bliver udviklet løbende, efterhånden som der kommer flere projekter til og andre færdiggøres.

Formidling af istidslandskabet gennem skiltning, folder og hjemmeside

Det er oplagt, at landskabet skal formidles på en overbevisende og sammenhængende måde. I dette projekt er der fokus på den formidling, som fortæller om landskabernes dannelse. Den bærende fortælling er istidens landskaber og tiden de første årtusinder efter istidens afslutning, hvor størstedelen af det landskab, som vi kender i dag, blev dannet. Men der skal også fokuseres på de nutidige geologiske skabende processer, som sker ved vores kyster, der ikke alene har en stor lokal interesse, men også har en turist- og klimamæssig interesse.

Omkring 20 af de 42 geologiske lokaliteter vil i løbet af sommeren 2014 (samlet set) blive formidlet

- fysisk i landskabet gennem skiltning
- på en hjemmeside, dvs på internettet
- i en geoparkfolder som publiceres bredt til alle interesserede og også kan danne udgangspunkt for at fastboende, landligere og turister på egen hånd bevæger sig rundt i landskabet

Følgende fem lokaliteter kan varmt anbefales et besøg, når man er ude og opleve

Geopark Odsherred

- Vejrhøj - den glaciale serie
- Disbjerg - den glaciale serie og smeltevandskløften
- Korevle - barrierekystrer med bagvedliggende lagunesøer
- Højsandet - kulturbetinget flyvesandsklit
- Sandflugtsplantagen - danske kystklitter

NR	PROJEKTNAVN OG KORT BESKRIVELSE
1	Formidling af istidslandskabet "Skiltning af geosites" Skiltning af 22 geologiske sites med formidling af istidslandskabet.
2	Formidling af istidslandskabet - "Folder om 28 geosites" I henhold til ansøgningen vil 28 af de 42 geosites blive beskrevet i en folder.
3	Infopunkt Dragsholm Slot Infopunktet er en udstilling om Geopark Odsherred, som præsenterer alle temaer i geoparken.
4	Geopark Corner Formidler det internationale geopark netværk EGN og GGN.
5	Landskabet som isen skabte Gennem digital formidling - app og website - på udvalgte lokaliteter i landskabet fortælles landskabets dannelse til et bredt publikum, dog med fokus på 7.-10. klasse.
6	Højderygstien - ryggrad i Geopark Odsherred Etablering af en trampesti med formidling af alle fire elementer i Geopark Odsherred i samarbejde med lokale aktører.
7	Digital kommunikation - formidling af Geopark Odsherred gennem digitale medier, ny hjemmeside, Facebook og Instagram.
8	Fremtidens landskaber - naturpleje i fællesskab Formålet er at pleje naturen ved afgræsning i storfold på tværs af matrikelgrænser gennem frivillige aftaler med lodsejer. Udbyttet kan blive til en lokal fødevarerproduktion eller anden lokal produktion.
9	Megalitrutenetværket Metalitrutenetværket er et internationalt netværk som formidler megalitkulturen i Nordvesteuropa gennem tilrettelagte ruter.
10	Geoguide-uddannelsen Der gennemføres tre kurser for naturvejledere, frontpersonale og skolelærere i formidling af Geopark Odsherred og de underliggende temaer.
11	Geomærkning af lokale fødevarer Klyngemedlemmerne deler den fælles udfordring om at øge lokal værditilvækst på fødevarer produceret i geoparken.

NR	PROJEKTNAVN OG KORT BESKRIVELSE
12	GEO-food i Norden Nordisk samarbejde om at udvikle og markedsføre lokale produkter i geoparker. Deltagende lande fra Norden: Finland, Island, Færøerne, Norge, Danmark og Sverige. Desuden deltager der geoparker fra bl.a Canada og Brasilien.
13	Geopark Festival 26.-29. juli 2014 Geopark Festivalen sætter geopark-temaer i fokus hos lokalsamfund, frivillige, kulturinstitutioner, erhverv og turisme m.fl.
14	Inddragelse af lokalsamfundene Fra konstitueringsaftalen: Partierne ønsker i 2014 at dialogen sætter fokus på Geopark Odsherreds potentialer og muligheder for vækst i lokalsamfundene. En erhvervs-ph.d.-studerende arbejder konkret med inddragelsen i det treårige projekt.
15	Geokids Nogle kunstnere har fået en idé: 4000 lermasker lavet af børn skal sættes op i Geopark Odsherred. Projektet rummer både geologien og de tre temaer. Pilotprojekt 2014: Det opsættes 150 masker på shelterpladsen i Veddinge i samarbejde med Fårevejle Friskole.
16	Kunstnernes landskab Formidles digitalt med iPad og ved skiltning af malerierne i landskabet.
17	Geologiens Dage Geologiens Dage 2014 kommer til at afspejle Danmarks lange geologiske historie.
18	Ny organisering af Geopark Odsherred Fra konstitueringsaftalen: Geopark Odsherred skal selvstændiggøres og styrkes: <ul style="list-style-type: none"> ■ GPO selvstændiggøres ■ Konstituering af fondsbestyrelse ■ Bemanding af sekretariat ■ Samarbejdsaftale med Odsherred Kommune
19	Geopark Odsherred og Geokids i Undervisningsministeriet Der laves en lille udstilling om geoparken og Geokids i Undervisningsministeriet, samtidig med at Huset i Asnæs udstiller malerier og værker fra Odsherred i Undervisningsministeriets kantine.
20	Geopark-legepark på Naturskolen Legeparken skal understøtte skoleelevers forståelse af landskabsdannelsen i Odsherred specifikt - og i Danmark generelt. Der er bevilget midler fra Udvikling Nordvestsjælland til et istidseksperimentarium, hvor børn og unge kan lege med istidens landskabsdannende elementer.

PROCESSEN FREM TIL GODKENDELSEN

I begyndelsen af april 2014 meddelte Global Geopark Network (GGN), at Odsherreds ansøgning om at blive godkendt som geopark er anerkendt. Det betyder, at selve grundlaget for geoparken (geologi, projektplan, organisering, formidlingsplan m.m.) er godkendt. Dermed er der grundlag for, at Global Geoparks Network kan komme på evalueringsbesøg.

Overordnet set skal Geopark Odsherred gøres synlig i evaluerings- og godkendelsesprocessen, og det er der en række delprojekter, der er med til at gøre.

UDPLUK AF TIDSPLANEN FREM TIL GODKENDELSE:

- April** ■ Infopunkt Dragsholm Slot åbner for publikum i påsken.
■ Skilteplan for formidling af istidslandskabet godkendes, herunder tilladelser.
■ Der arbejdes med det formidlingsmæssige indhold af skiltningen.
- Maj** ■ Geolog ansættes i Geoparksekretariatet.
■ Folderen om istidslandskabet med skilte lokaliteter udarbejdes.
■ Program for Geopark Festival i juli udvikles og udarbejdes.
■ Geoparkens bestyrelse tager stilling til geoparkens selvstændiggørelse.
- Juni** ■ Fysiske skilte til formidling af istidslandskabet opsættes.
■ Der opsættes skilte der beskriver "Kunstnerens landskab".
■ Evalueringsbesøg den 17.-20. juni 2014.
- Juli** ■ Geopark Festival løber af stablen fra den 26. juli til 29. juli.
- August** ■ Plan for geoparkens potentiale i forhold til erhvervs- og turismeudvikling udarbejdes.
- September** ■ Mulig godkendelse af Odsherred som Danmarks første geopark og optagelsen i EGN og GGN finder sted i Stonehammer Geopark i Canada den 19.-22. september 2014.

GEOPARK ODSHERRED OM FEM ÅR

Øget stolthed, vækst i erhvervslivet og øget kendskab til Odsherred er realistiske mål.

Geopark Odsherred skal være dynamisk. Det betyder, at geoparken hele tiden skal udvikles. Kernen er istidslandskabet og formidlingen af dette landskabs betydning for det liv, der leves nu og fremover. Men geoparken er også ramme om identitet, vækst og uddannelse.

IDENTITET

I 2020 ved alle borgere i Odsherred, hvad Geopark Odsherred er. Det betyder, at lokalbefolkningen er bevidste om, at de bor i et særligt område med et særligt landskab, en unik kulturhistorie, særlige fødevarer af god kvalitet og sin egen historie. Det er afgørende for Odsherreds fremtidige udvikling, at lokalbefolkningen tager aktivt del i Geopark Odsherred. For hvis vi ikke selv er glade for og stolte af vores egn, hvad skal så få borgere og virksomheder til at flytte til - og turister til at besøge os?

I praksis gælder det om at involvere lokalsamfundene, foreningslivet og kulturinstitutionerne i geoparken. Dermed bliver geoparken nærværende dagligdag.

Eksempel: I Egebjerg er der en stor gruppe borgere, som arbejder med at gøre Egebjerg til "Geoparklandsby". Det involverer både skole, forsamlingshus, erhvervsdrivende og foreninger.

VÆKST

I de kommende år vil flere og flere virksomheder få muligheder for at udvikle sig inden for geoparkens rammer. En af måderne er at skabe klynger af virksomheder, der sætter sig for - i fællesskab - at løse udfordringer og skabe nye muligheder for vækst. Allerede nu er der flere virksomhedsklynger, der arbejder i forpligtende fællesskab. En klynge arbejder med udvikling af lokale fødevarer; en anden arbejder med udvikling af lystfiskerturisme. Men udviklingen kan også komme fra enkeltvirksomheder, som når en lokal keramiker tager initiativ til at udvikle et spisestel med inspiration fra landskabet. Den første kunde - i form af et lokalt hotel - har allerede meldt sig.

En analyse fra VisitDenmark viser, at Geopark Odsherred over en periode på fem år har mulighed for at skabe en vækst alene inden for turisme på 6-8 %. Dette vil medføre ca. 75 arbejdspladser inden for handel, turisme og håndværk.

Eksempel: Otte lokale fødevarereproducenter er gået sammen at "geoparkmærke" fødevarer. De første varer er allerede i handelen. Med dette initiativ skaber virksomhederne opmærksomhed og identitet om Odsherreds fødevarer.

UDDANNELSE

I 2020 er Geopark Odsherred en fast bestanddel af undervisningsplanerne i skolerne i Odsherred Kommune. Allerede nu arbejdes der med at udfærdige undervisningsmateriale og indføre temadage, hvor forskellige alderstrin introduceres til landskabet og dets betydning for den egn, de vokser op i. Den samme tendens er på vej i aftenskolerne, hvor der arrangeres foredrag og kurser om geoparken.

Fælles for disse tiltag er, at geoparken ikke skal ses isoleret, men skal indgå på tværs af faggrænser. Geoparken kan levere indhold til både naturfag, samfundsfag, matematik og billedkunst.

Eksempel: I løbet af 2014 og 2015 udvikles "Landskabet som isen skabte"-projektet, der har til formål at skabe en spændende, digital formidling af istidslandskabet først og fremmest til skolebørn. Når projektet er færdigt, kan eleven bl.a stå med sin iPad på Vejrhøj og få syn for, hvordan Lammefjorden så ud, da isen lå tykt over landet og da fjorden var fyldt med vand. Det samme kan ske med gravhøjene.

ANDRE MILEPÆLE FOR 2020

I løbet af de næste fem år vil følgende mål være opnået:

- Geopark Odsherred er blevet en selvstændig fond
- Der er uddannet minimum 25 geoguidere, der konkret udbyder ture i geoparken
- Der er udviklet en vandresti - Højderygstien - så du kan vandre fra Sanddobberne til Lumsås
- Der er - i samarbejde med hoteller/overnatningssteder - udviklet et antal geoparkpakketure på 2-5 dage
- Mere end 40 geosites er skiltede med formidling på tre sprog

